

kell – a zsidó hitközség előimádkozójává. Történetük azonban nem a lemondás története: az mindvégig kettős marad Lovas Ildikó elbeszélő technikájának bravúrjaként. A két sík érvényesítése, mely során hol az elbeszélés a történetbe, hol pedig a történet az elbeszélésbe tűnik át, nemcsak a történetben való hit megkettőzése, hanem létezésük értelme is: „... télen minden napja úgy múlt el, hogy visszapergetett és másként történetet meg egy eseményt, az életét, estig játszott sok-sok édes gondolattal, míg nem ült ismét a tükör elé, hogy levegye a parókát.” Szimbolikus értékűnek kell tekinteni azt a gesztust, ahogyan a szerző Sára kopasságát épp Kosztolányival leplezti le, azzal az íróval, aki szakértője volt a „szabadkáság” lélekemelő és lélekpusztító, ám ellentmondásaiban is mindig vállalt kettősségének.

3. Lovas Ildikó kis könyve a Levelektől kezdve egészen a kötetet záró, címadó rövid-történetig egy célratörő, egyetlen elbeszélői lélegzetvételről tanúskodik, mely számottevő teremtő energiákat hordoz magában formában és technikában egyaránt. Igazán nem értem a kritika tanácstalanságát a fiatal irodalommal szemben. Talán valóban el kellene hallgatnia; talán akkor a legújabb próza maga is megszólalhatna.

PISZÁR Ágnes

A „NYELVI MENTŐSZOLGÁLAT” ÜGYÉBEN

Silling István: *Kupuszinai tájszótár*, JMMT, Újvidék, 1992

Közhelyszámba megy az a megállapítás, hogy nyelvjárásaink fölött már a múlt században megkondították a vészharangot. A napjainkban lezajló rohamos életformaváltás, a hagyományos paraszti gazdálkodás megfogatkozása révén a mi nemzedékünkre még inkább felelősségteljes feladatként hárul a pusztuló nyelvi értékek megmentése. „Gyűjteni, gyűjteni, gyűjteni! Megragadni a pusztulót, menteni a veszendőt, feltárni a jelent, melyben múlt és jövő ölelkezik” – vallja nagy nyelvtudósunk, Bárczi Géza 1964-ben.

S a nyelvjárásai szókincs gyűjtője nemcsak és nem elsősorban lokálpatriotizmusból végzi konok kitartással munkáját s hozzá fel adatközlői emlékezetének mélyéből az elfeledettnek hitt „furcsa” szavak, kifejezések, szólások sorát – mindenekelőtt a nyelvtudomány, a néprajz számára nyújt értékes anyagot.

Az eddig változt körülmények, elvárások fényében kell értékelni Silling István törekvését, hogy e többszörösen specifikus tér(ség)ben és időben talált erőt arra, hogy összeállítsa és közreadja az 1979 és 1982 közötti kupuszinai tájszógyűjtés anyagát. Nyelvjárásutató-sunkról szólva bevezetőjében a szerző rá is mutat a mentési munkában bekövetkezett, remélhetőleg nem huzamos jellegű megtorpanásra.

Silling István helyi tájszótárt készített, e típus ugyanis, amellettt hogy a legfiatalabb tájnyelvi szótártípus, aktuális koncepciójában a realitásra törekszik, mégpedig a gyűjtési időhatárok ellenére is bizonyos fokú teljességre. A helyi tájszótárak ismérvei fellelhetők Sillingnél is: a *monografikusság*, hisz egyazon személy végezte az anyaggyűjtést és az anyag feldolgozását is, így a szótár lényegében azonos színvonalú, nincsenek benne a gyűjtők személyétől függő szakmai egyenetlenségek; a *szinkrón jelleg*, a közölt anyag ugyanis viszonylag szűkebb időhatárok között állt össze, valamint az, hogy *egyetlen helyi nyelvjárást* dolgoz fel. Egyedüli forrását – noha ezt külön nem hangsúlyozza – föltételezhetően az előbeszéd képezte.

A könyv beosztásában a tulajdonképpeni szótár előtt foglal helyet a helytörténeti vázlat, melyből a gazdaság-, valamint a településtörténetieken túl értékes információkat kapunk a helység régi és újonnan betelepült lakosainak életéről, küzdelmeiről is. Megtudjuk, hogy a mai Bácskertes népsége a Felvidékről származott ide, amit a Palócföldre jellemző nyelvi vonások (a nyugati palóc dialektus sajátosságai) is alátámasztanak.

Úgyszintén a szótár előtt találjuk a jobbára szakmabelieknek szánt nyelvjárási leírást, ahol a szerző kellő alaposággal kidolgozott hangtani-alaktani-mondattani elemzést ad.

Az idevonatkozó megjegyzéseink nem elméleti szempontúak – noha a labialitás jeleként felhasznált hosszúságjel (az \bar{a} -nál) ilyen tekintetben zavaró, annál is inkább, mert másutt már alkalmazza az alpjel melletti labialitásjelet (ǣ) – az egész tájszótárra vonatkozó nyomdatechnikai kivitelezés (szedés, tördelés, nyomás) azonban már számos kifogásra ad okot, még ezekben a könyvkiadást érintő szűkös időkben is. Különösen zavaró a kurzív betűtípus következetlen használata, melynek funkciója éppen az lenne, hogy áttekinthetőbbé tegye a bonyolult jelölésrendszert, hogy kiemelje a példaanyagot stb. Igen zavaró továbbá az, hogy megkülönböztethetetlen az *l* és az *i* jele a címszavakban, melyet a helyenként megcsúsztatott, elmozdult nyomás még csak nehezít.

Az igényes nyelvjárási szövegközlés jelölésrendszere megfelelő szedést, tördelést igényelt volna, ahol nem válik a modern tördelőprogram áldozatává a helyes elválasztás szabálya (pl. 14 l.); nem kerül sor fölé a variánsokat összekötő hullámvonal.

Visszatérve magához a tájszótárhoz, külön ki kell emelnünk a tájszókincs gyűjtésének jól megválasztott kritériumait. A szótár gerincét a *valódi* vagy *tulajdonképpeni tájszavak* képezik, ahol a valamikori együttélést őrző szlovák eredetűek adják a legnépesebb csoportot. Silling István hangsúlyozza is, hogy nem idegen szavakként maradt meg e réteg a kupuszinaiak nyelvében, hanem az alapszókincs tagjaiként. Ilyenek pl.: *bingyulka* 'bojt'; *dropka* 'rántott leves reszelt tésztaval'; *mátoha* 'ügyefogyott'; *zsuťanka* 'merőkanál' stb.

Gyűjteménye nyomán régi játékok (*harampuska*, *kvaadrúozás*, *pópézás*), szokások (pl. a menyasszonytánc, menyecsketánc szép hagyománya) elevenednek fel. A tájegység néprajzának kidomborítására külön gondja volt a szerzőnek. Az adott szócikk végén Népr. jelzéssel, nagyjából részben köznyelvi megfogalmazásban találjuk a szokásokra, babonákra, hiedelmekre vagy akár a tárgyi néprajzra vonatkozó értékes adatokat.

Rég elfeledett tárgy- és eszköznevek őrződtek meg a szógyűjteményben, amilyen a *kolibanya* 'kisgyermek mezei ringó ágya'; a *pletya* 'tutajféle' vagy a régen *torkostónak* nevezett 'asztalfajta'.

Bővelkedik a tájszókincs rejtélyes népi állat- és növénynevekben is – a magyarázatból tűnik csak ki, hogy a *koldustetű*, a *macskatalp* és a *vargatónc* egyaránt növényfélélt jelent.

A mai modern koncepciókkal összhangban az *alaki tájszavak* körét Silling megkísérelte erősen leszűkíteni s kizárólag csak olyan alaki tájszavakat közölni, amelyekben a helyi nyelvjárási sajátosságok olyan halmozottan jelentkeznek, hogy a helyi változat és a köznyelvi forma összetartozásának felismerése problematikus lehet pl. *gyűszl:gyűszl*; *dózni:tűzni*; *gürcöl:gürcél* stb. E tájszócsoportnál – akárcsak a valódi tájszavak értékelésekor – nagymértékben kényszerül hagytakozni a gyűjtő saját egyéni megérzésére, megítélésére, hogy az elsődleges lexikográfiai információval nem rendelkező alaki tájszavakkal (pl. *álkalc*: *álkaics*; *gyalu*: *gyálu*) mit tesz a szöveg véglegesítésekor.

A szócikkek racionális kialakítása, valamint a címszó meghatározása a tájszótárírárs egyik legvitatottabb, legproblematisabb munkafázisa. Hiszem, hogy Silling Istvánnak is sok munkát, gondot okozott az általa „rekonstruált”-nak nevezett köznyelvi alak megjelölése. A valódi tájszavak esetében a köznyelvben nem létező, ezért csak kikövetkeztetett, „köznyelviessített” formát közölhetünk címszóként, ahol a szó „köznyelvi” alakját az adott nyelvjárási hangtani jellemzőinek a figyelembevételével alakítjuk ki. Pl. *gyűszmékél*, *boszo-*

rül, óma stb. Ez a kikövetkeztetés azonban nem eredményezhet jelentésbeli differenciációt a címszó és a tájnyelvi alak között (vö.: *anyaszült meztelen: anyaszíz mezteleny*).

Továbbra is a szócikkek felépítésénél maradva ki kell emelnünk a jól összeválogatott példamondatok illusztráló értékét. Helyenként a kitűnő szöveganyag a néprajzi magyarázat helyére kívánczolt, ilyen a *popara* szó értelmezése.

Szólnunk kell még a szócikkekben meghúzóó proverbiumkincsről is, valamint a gyermek-és népdalszövegekről, ezek már talán újabb ígéretes gyűjtési területek felé mutatnak.

RAJSLI Ilona

A SZERETET ÉS A JÓINDULAT KÖNYVE

Bugarski Ranko: *Jezici*. Matica srpska, Újvidék, 1993

Bugarski Ranko *Jezici* (Nyelvek) című könyvét a nyelvek s a köztük levő különbségek iránti szeretetből és abból a jóindulatból írta, hogy az (általában) művelt olvasóval közölje azokat az alapigazságokat, amelyekig a korszerű nyelvtudomány eljutott.

A szerző bemutatja a nyelvek közötti különbségekkel kapcsolatos legáltalánosabb kérdéseket, amelyekről minden művelt egyén tudni szeretne, illetve amelyekről tudnia kellene: mennyi nyelv és hány beszélő van ma a világon, milyen viszonyban áll az állam, a társadalom, az egyén és a nyelv, valamint hogy mit mutat a történelem és a pillanatnyi állapot. A szerző jó szándéka abban a törekvésben is megnyilvánul, hogy meg akarja szüntetni vagy csökkenteni akarja a nyelvvel kapcsolatos előítéleteket azoknál az olvasóknál, akik a nyelvről való ismereteiket az elmúlt évtizedekben szerezték, amikor még az új adatok hozzáférhetetlenek voltak vagy pedig különböző ideológiák szerint tárgyalták őket, s ez megakadályozta az igazság felismerését a nyelvtudományi kérdésekben.

A könyv nagy értékét abban látom, hogy olyan nyelvi igazságokat tár fel előttünk, amelyeknek az ellenkezőjéről voltunk meggyőződve. Például Európa-központúságunkat próbálja megdönteni azzal az adattal, hogy a világ nyelvei közül az európaiak csak 1,5%-ot tesznek ki, az afrikai és ázsiai nyelvek pedig összesen 60%-ot. Továbbá meggyőző az az adat is, amely az egynyelvűséget mint szabályt cáfolja. „Hozzávetőleges becslések szerint az emberiség legalább fele kétnyelvű”, ezért elmondhatjuk, hogy a bilingvizmus „inkább szabály, mint kivétel” a világon. Ez az adat számunkra azért is értékes, mert könnyebben fel tudjuk mérni mindazt, ami ma az egy nemzet, egy nyelv, egy állam elvén alakult európai államban történik, ahol mindazok, akik másnyelvenek, és akik kisebbségben vannak, mintha nem is léteznének. Az átlagolvastól meglepheti az a már jól ismert tudományos megalapozott tény, mely szerint az anyanyelv egy egyénnél változó kategória, és hogy az egyén két anyanyelvvél is rendelkezhet, illetve az anyanyelvet elfelejtheti és újra meg is tanulhatja. Nálunk épp az ellenkező felfogás terjedt el, az tudniillik, hogy az egyének a születésétől a haláláig csak egy anyanyelve lehet. Ez az adat nem okvetlenül tűnik jelentősnek, de ha tudjuk, hogy nálunk és általában a világon az oktatás jórészt (egy) anyanyelven alapszik, akkor azok, akik még egy anyanyelvvél gazdagabbak, nem fejleszthetik tovább ezt a kincset. Itt kell megemlíteni azt a két nyelv használatára vonatkozó felfogást is, mely arra a korábbi (a korabeli tudományos adatokon alapuló) meggyőződésre vonatkozik, mely szerint a kétnyelvűség károsan hat az általános szellemi és kognitív fejlődésre. Ellenkezőleg, hangsúlyozza a szerző. „Az új és korszerű empirikus és elméleti kutatások nagyobb jelentőséget tulajdonítanak a bilingvizmus pozitív hatásának, mint a